

Kobieřice 13. června 1924

Správné substanciování hnoje

To, co jsem zde včera uvedl pro vylepšení hnoje v kravských rozích, je přirozeně míněno jako vylepšení hnojení. Hnojení samo zůstává samozřejmě zachováno. Dnes bychom hovořili o tom, jak při tomto hnojení postupovat, dospějeme-li nutně k názoru, že život musí být také uchováván v rámci života.

Viděli jsme, že éter neboli život by vlastně nikdy neměl opustit to, co se nalézá v oblasti růstu, ve sféře růstu. Z toho důvodu jsem kladl takový důraz na to, že je třeba si uvědomit, že půda, z níž rostlina vyrůstá, půda, obklopující kořeny rostlin, je určitým druhem pokračování růstu v zemi. Půda sama má rostlinný charakter, charakter života, a je tedy něčím živým. A dokonce jsem včera poukázal na to, jak si můžeme představit přechod od navršeného kopce země s jeho niternou živoučností, vzniklou - řekněme - uzavřením humusu a tím, co pak jako kůra, ba dokonce jako borka obklopuje strom a uzavírá ho navenek. Je přirozené, že během novější doby, kdy člověk ztratil a také musel ztratit veškerý přístup k podstatě velkých přírodních souvislostí, že tedy zcela ztratil ponětí o tom, jak tento život, společný pro růst země i rostlin, prostupuje také produkty vyměšování živých organizmů, jež používáme v podobě hnoje, a jak tyto síly všezahrnujícího života působí. Stále více se muselo vytrácet i ponětí o těchto souvislostech.

Ovšem duchovní věda skutečně nemá, jak jsem již pravil včera v diskusi, působit tak, aby na základě určitého fanatismu s turbulentním hřmotem zasahovala jako revoluce do toho, co bylo v nejrůznějších oblastech života vytvořeno v novější době. Mělo by jít o to, aby bylo v plné míře uznáno to, čeho bylo dosaženo. Pouze ty věci by měly být, smím-li to tak říci, vymýceny, které spočívají na zcela nesprávných předpokladech a které souvisejí s materialistickým světovým názorem současnosti. Rozvinuto by pak mělo být to, co může v nejrůznějších oblastech života vyplynout právě ze živého pohledu na svět. Nechci zde proto nijak podrobně popisovat, jak z chlévské mrvy, z močůvky a z kompostu připravit hnojivo. V tomto směru, co se týče zpracování hnoje a močůvky, už bylo učiněno mnohé. Více si o tom můžeme snad říci v diskusi dnes odpoledne. Chci jen předeslat, že správný pohled na tuto věc je takový, že naše

Á

Á

Á

Á

~~~~~Á

zemědělství vlastně musí mít loupeživý charakter. K tomuto loupežení musí docházet prostě proto, že se vším, co zemědělství skýtá světu, skutečně odebíráme zemi síly, dokonce i vzduchu odebíráme síly, které je třeba nahrazovat, takže hmota hnoje, jehož hodnota souvisí s tím, co je třeba k tomu, aby ochuzené půdy mohly být správně oživeny, musí být náležitě ošetřena. Zde se ovšem v poslední době objevily nejrůznější chybné názory, vyplývající právě z materialistického pohledu na svět.

Za prvé: V dnešní době ses největší pečlivostí studuje, jak působí bakterie, jak působí ty nejmenší živé organizmy. Těmto drobným organizmům se přímo připisuje to, že dokážou vytvořit hnojivo správného látkového složení. Přihlíží se k tomu, co bakterie v hnojivu způsobují, a počítá se s nimi. V tomto smyslu byly provedeny vskutku duchaplné a mimořádně logické pokusy s očkováním půdy, které však ve většině případů mělo jen krátkodobý účinek a nepřineslo valný užitek. Všechny tyto pokusy totiž vycházely z názoru, který bychom si mohli připodobnit takto: Člověk zjistí, že v jeho obývacím pokoji je neobyčejně mnoho much a má za to, že když tu je tolik much, tak je jeho pokoj špinavý. Tento pokoj však vůbec není špinavý proto, že je v něm tolik much, nýbrž mouchy jsou zde proto, že ten pokoj je špinavý. Tento pokoj také nebude čistší, budeme-li si lámat hlavu a vymýšlet všelijaké metody, jak mouchy rozmnožit, protože se domníváme, že pak sežerou víc špíny, nebo jak je vyhubit apod. Podobnými metodami toho moc nedosáhneme; daleko větší úspěch budeme mít, když se rovnou pustíme do boje se špínou.

Jde tedy o to, jsou-li živočišné produkty vyměšování použity jako hnojivo, abychom se na tyto drobné organizmy dívali jako na něco, co se objeví v důsledku pochodů, k nimž dochází tam či onde v substanci hnoje, co tedy může být pro jisté stavy substance hnoje mimořádně užitečným symptomem, co však nemůže mít ani při jeho navozování ani při jeho rozvíjení, snad jedině při jeho potlačování, veliký význam. Vždy půjde o to, abychom se životem uvnitř zemědělského podniku zabývali jako celkem a na tyto nepatrné organizmy pokud možno nepohlíželi z atomistického úhlu pohledu.

Člověk by samozřejmě neměl něco takového tvrdit, pokud by současně neuvedl prostředky a způsob, jakým je třeba postupovat. Jistě, to, co jsem až doposud řekl, bývá zdůrazňováno při různých příležitostech; je ovšem důležité, aby člověk to správné nejen věděl. Neboť s tím, co je správné, člověk často nemůže příliš mnoho podniknout, neví-li, jak na to, neví-li, pokud je to správné něco negativního, jak proti tomu postavit něco pozitivního. Vždy se totiž jedná o to, abychom si, nejsme-li s to přijít s pozitivními návrhy, odpustili zdůrazňování negativ, poněvadž to je jen k zlosti.

Druhou věcí je, že člověk ovlivněný materialisticky zabarveným světovým názorem kladl v novější době důraz na ošetření hnoje nejrůznějšími anorganickými sloučeninami látek nebo prvků, a to těmi nejrozmanitějšími způsoby. Zkušenost ukázala, že to také nemá žádnou trvalejší hodnotu. Musíme si totiž uvědomit, že

chceme-li zušlechtit hnůj mineralizací, že tím působíme pouze na oživení jeho kapalného podílu, na oživení vody, zatímco pro zdravý růst a vývoj rostlin je nutné proorganizovat, oživit nejen vodu. Neboť z vody prosakující zemí žádné další oživení nevyhází.

Je třeba oživit přímo zemi. Toho však nedocílíme cestou mineralizace, toho docílíme pouze tehdy, budeme-li pracovat s organickou substancí, kterou uvedeme do odpovídajícího stavu, tak aby mohla působit organizujícím, oživujícím způsobem na sám pevný, zemní podíl půdy. Toto vše, ono podnícení hmoty hnoje nebo hmoty močůvky - každou hmotu, která se použije tímto způsobem, můžeme podnítit, setrváme-li v oblasti oživeného - to je úkolem duchovně-vědeckých podnětů, které lze zemědělství poskytnout. Věda ducha chce všude proniknout k podstatě velkých působení života a nehledí, protože to nemá až takový význam, na pozorování podrobností a závěry, které jsou z těchto podrobností, pozorovaných mikroskopem, z těchto mikroskopických maličkostí vyvozovány. Pozorování makrokosmu, vzdálených souvislostí přírodního dění, to je úkolem duchovní vědy. K tomu je samozřejmě nutné, aby člověk tato přírodní působení prohlédal.

Ovšem podívejte se, existuje jedna věta, kterou v nejrůznějších variantách najdete ve veškeré zemědělské literatuře - tato věta vychází ze zkušeností, o kterých se člověk domnívá, že je vlastní - věta, která zní asi takto: Dusík, kyselina fosforečná, vápno, draslo, chlór atakdale, dokonce železo, to vše má velkou hodnotu pro půdu, na níž se má dařit rostlinám. Avšak kyselina křemičitá, olovo, arzén, rtuť - dokonce i nátron se zde uvádí - mají pro vlastní růst a vývoj rostlin hodnotu nanejvýš jako, jak se říká, dráždidlo. Rostliny tím lze podnítit.

Když někdo vysloví tuto větu, dokazuje tím, že vlastně naprosto tápe v temnotách. A je jedině dobře, že se člověk - jistě na základě starých tradic - vůči rostlinám nechová tak fantasticky, jak by se choval, kdyby se touto větou opravdu řídil. Touto větou se nikdo totiž ani řídit nemůže. Oč zde kráčí, ptám se vás?

Pohledte, ve skutečnosti je tomu tak, že velkorysá příroda člověka jen tak bez slitování neopustí, dojde-li k tomu, že nevezme v úvahu její kyselinu křemičitou, její olovo, její rtuť, její arzén, jako ho opustí, nebere-li, jak se sluší a patří, v úvahu draslo, vápno či kyselinu fosforečnou. Kyselinu křemičitou, olovo, rtuť nebo arzén skýtá totiž nebe; a skýtá je dobrovolně, prostřednictvím deště. Aby však byla v zemi obsažena - jak zde být má - kyselina fosforečná, draslo nebo vápno, musí člověk zemi obdělávat, musí ji správně hnojit. Tyto látky nebe zemi dobrovolně neposkytne. Přesto však: Pokročilým hospodařením může člověk zemi ochuzovat. A on ji také ustavičně ochuzuje. Proto musíme zemi hnojit. A může dojít i k tomu, jako je tomu u mnoha hospodářství, že toto vyrovnávání hnojem postupně přestane dostačovat. Tehdy člověk bude na půdě hospodařit loupeživě. Tehdy člověk způsobí trvalé ochuzování půdy.

Člověk se musí starat o to, aby onen vlastní přírodní proces mohl probíhat tak, jak probíhat má. To, co je nazýváno dráždivým působením, to je totiž působení vůbec nejdůležitější. Okolo celé země se v nepatrné koncentraci vyskytují a působí právě ty látky, které jsou považovány za nepotřebné; jenže rostliny je potřebují právě tak nutně, jako to, čeho se jim dostává ze země. A tak sají z kosmu rtuť, arzén i kyselinu křemičitou; sají je z půdy poté, co byly tyto látky samy do půdy

Pátá přednáška (13. června 1924)

vzářeny.

My lidé můžeme docílit toho, že zcela zabráníme půdě, aby do ní z kosmického okolí země správným způsobem vnikalo v podobě záření to, co rostliny potřebují.

Kdybychom bez jakéhokoli plánu hnojili stále dál, mohli bychom postupně zemi zne-
možnit, aby do sebe nasávala to, co je účinné u kyseliny křemičité, olova či rtuti, v
nejjemnějším homeopatickém dávkování, co - smím-li to tak říci - přichází z kosmického
okolí a co musí být přijato do růstu, aby rostlina, jež vlastně buduje své tělo tvarováním
uhlíku za pomoci toho, co sem v nejjemnějším dávkování přichází z kosmického okolí,
měla díky zemi vždy skutečně to, co potřebuje.

Proto musíme hnůj zpracovat nejen tak, jak jsem to popsal včera, nýbrž ještě i dalším
způsobem. Zde pak není rozhodující, že půdě dodáváme látky, o nichž se domníváme, že
jich je půdě zapotřebí, aby dala růst rostlinám, nýbrž rozhodující je, že jí dodáváme
živoucí síly. Neboť pro rostliny jsou mnohem důležitější živoucí síly než pouhé síly
substanciální, než pouhé substance. Kdybychom postupem doby získali půdu, obsahující
sebevíc té či oné substance, přesto by nebyla k užítku pro růst rostlin, pokud bychom
rostlinám prostřednictvím hnojení nepropůjčili schopnost přijímat do vlastního těla
působení obsažená v půdě. A o to se zde jedná.

Člověk již dnes vůbec neví, jak malá množství mimořádně silně působí právě tehdy,
jde-li o živé organizmy. Domnívám se však, že od té doby, co dr. Kolisková prováděla
výzkumy⁸ sledující působení nejmenších entit, které tak skvěle uvedly na řádnou
vědeckou bázi všechno to, co bylo až doposud tápáním v oblasti homeopatie, domnívám
se, že od té doby můžeme považovat za naprosto vědecké, že v malých entitách, v
malých množstvích jsou síly, kterých je třeba v organickém světě, uvolňovány tím, že se
odpovídajícím způsobem použijí ta nejmenší množství.

Ba, při hnojení nám nebude činit žádné zvláštní potíže, budeme-li takto používat ta
nejmenší množství. Již jsme si ukázali, že pokud to náležitě dohotovíme buď před
hnojením anebo po něm díky tomu, co jsme vytvořili v kravských rozích, že tím hnoji (má
se na mysli lejno, kterým jsou rohy naplněny - pozn. překl.) dodáme působení, dodáme
to, co v podobě sil dodáno být musí, abychom hnoji, který je použit odděleně od tohoto
homeopatického hnojiva, hnoji, který je použit správným způsobem na pravém místě,
napomohli v jeho působení. Musíme se však jednou také těmi nejrozmanitějšími způsoby
pokusit o to, abychom hnoji propůjčili skutečně opravdovou živou-
nost, abychom mu propůjčili takovou konzistenci, že si sám uchová tolik dusíku i tolik ostatních látek, kolik
potřebuje, abychom mu propůjčili tendenci k živoucnosti, jež mu dá schopnost uvést do
náležité živoucnosti půdu. A zde bych dnes rád uvedl v tomto smyslu leccos o tom, jak
vedle toho, co přidáváme z kravských rohů, dodat samotnému hnoji v malých dávkách to,
co ho natolik oživí, aby toto oživení pak mohl přenést na půdu, z níž rostliny vyrůstají.

Budu přitom hovořit o různých věcech, chci však výslovně zdůraznit, že pokud by to
případně nebylo v tom či onom kraji možné získat, tak to lze právě leccím nahradit. Jen v
jednom jediném případě nebude možné najít náhradu, poněvadž se zde jedná o rostlinu
tak charakteristickou, že bude sotva možné najít jiný rostlinný druh stejné povahy.

Po tom, co jsem uvedl, je třeba se nejprve podívat na to, aby se to, oč se nejvíc jedná
v organické sféře, tedy uhlík, vodík, kyslík, dusík a síra, aby se to správným způsobem v
organizmech spojilo s jinými substancemi, tedy, řekněme, aby se to spojilo právě s
draselnými solemi. Povšimneme-li si pouze množství těchto draselných solí, které rostlina
potřebuje k růstu - jistě, o tom se dnes leccos ví, ví se, že draselné soli či vůbec draslo
vnášejí růst více do těch oblastí rostlinného organismu, které se pak v mnohých
případech stanou kostrou, které způsobují to pevné, to, co má charakter kmene, že růst je
obsahem drasla zadržován v kmenech a stoncích. Jedná se však o to, aby toto draslo

bylo zpracováno v rámci toho, co se odehrává mezi zemí a rostlinou takovým způsobem, aby se v organickém procesu chovalo správně vůči tomu, co je vlastním tělem, bílkovinným tělem rostliny. V tomto případě lze něčeho dosáhnout tehdy, bude-li se postupovat následujícím způsobem:

Vezmeme řebříček, rostlinu, kterou většinou není problém získat. Pokud by se řebříček v nějaké oblasti nevyskytoval, můžeme ho použít stejným způsobem také jako drogu. Řebříček je - jako vlastně každá rostlina - zázračným dílem, pokud se však podíváte na nějakou jinou květinu, zatme vám u srdce, jak zázračným, jak nádherným dílem takový řebříček je; řebříček je naprosto mimořádným zázrakem. Tato rostlina v sobě má to, o čem jsem zde řekl, že si tím duch orosí prsty pokaždé, chce-li tyto různé látky, uhlík, dusík atakdále, dopravit na jejich příslušná organická stanoviště. Řebříček se v přírodě projevuje tak, jako by v něm měl nějaký stvořitel rostlin model k tomu, aby uvedl síru správným způsobem do náležitého poměru k ostatním rostlinným substancím. Dalo by se říci, že u žádné jiné rostliny nedospěli přírodní duchové při využití síry k takové dokonalosti jako u řebříčku. A pokud známe působení řebříčku v živočišném a v lidském organizmu, pokud víme, jak zde řebříček dokáže skutečně zlepšit veškeré, je-li to správně vpraveno do biologických procesů, veškeré oslabení astrálního těla, pak ho můžeme nadále sledovat v jeho "řebříčkovosti" v celém přírodním procesu rostlinného růstu. Řebříček působí mimořádně blahodárně, roste-li divoce v určité oblasti na okrajích polí nebo cest, tam, kde se pěstuje obilí, kde se pěstují brambory, kde se zkrátka něco pěstuje. Řebříček bychom v žádném případě neměli vymýtit. Měli bychom ho samozřejmě uchránit před tím, aby se zabydlel někde, kde by byl na obtíž - škodlivý vlastně není nikde, obtížný se může stát - avšak jako někteří sympatičtí lidé působí ve společnosti jen svou pouhou přítomností a ne tím, co říkají, tak působí řebříček v oblasti, kde je ho velké množství, již jen svou přítomností mimořádně příznivě.

Se řebříčkem můžeme tedy provést následující věc: Vezmeme přesně totéž, co se u něho používá i v lékařství, to znamená květenství, ona "deštníčkovitá" květenství. Jestliže je k dispozici řebříček čerstvý, pak ho nejraději i čerstvý natrháme a necháme krátce zavadnout. Vlastně není potřeba ho nijak důkladně sušit. Nemůžeme-li sehnat řebříček čerstvý, ale jen jako drogu, pak se pokusíme, ještě než ho použijeme, vylisovat z listů řebříčku šťávu, kterou můžeme získat i ze suchých listů povarením, a touto šťávou pak květenství trochu pokropíme. Potom vezmeme - podívejte, jak zde neustále zůstáváme v rámci živého - poté, co jsme jednu nebo dvě plné hrsti tohoto řebříčku poněkud silněji zmáčkli dohromady, jelení měchýř a pokusíme se uzavřít tuto řebříčkovou substanci jelením měchýřem. Nato ho zavážeme a máme nyní značně konzistentní řebříčkovou hmotu v měchýři jelena. Tuto řebříčkovou hmotu zavěsíme pak přes léto na sluncem maximálně osvětlené místo. Když potom nadejde

podzim, tak ji sundáme a uložíme přes zimu nepřilíši hluboko do země. Máme tedy po dobu jednoho roku v jelením měchýři uzavřený řebříčkový květ - mohou být vytvořeny už i základy plodu - zčásti nad zemí, zčásti pod zemí, vystavený působení, kterým vystaven být může. Budeme vidět, že během zimy získal

řebříček velice osobitou konzistencí.

Když pak - ano, tímto způsobem můžeme řebříček uchovávat, jak dlouho budeme chtít - do hromady hnoje, která může být veliká jako dům, přidáme tuto substanci, kterou jsme vyňali z měchýře, a v hromadě ji rozdělíme - a nemusíme přitom vynaložit ani zas tak moc práce - když ji jednoduše rozdělíme, tehdy působí svým zářením. Je v ní tak mimořádná zářivá síla - a v zářivou sílu bude materialista věřit, když hovoří např. o radiu - když to vůbec vpravíme dovnitř, i když to takovouto měrou rozdělíme, tak to působí na hmotu hnoje i močůvky, jakož i na hmotu kompostu.

Tato hmota, kterou jsme získali z řebříčku, má vskutku tak oživující, tak osvěžující působení, že pokud takto ošetřený hnůj použijeme stejným způsobem, jakým se dnes s hnojivým pracuje, pak můžeme zlepšit mnohé z toho, co by jinak bylo loupeživým hospodařením. Navrátíme hnoji možnost oživit půdu tak, že mohou být zachycena další kosmická látková množství, tedy to, co se z kyseliny křemičité, olova atakdále dostává na zemi v nejjemnějším homeopatickém dávkování. Ba, tomu se musí dále věnovat ve svých pokusech členové zemědělského kruhu; oni už uvidí, že se to zdaří.

Otázkou nyní zůstává - neboť pracovat by se mělo na základě pochopení podstaty věci: Seznámili jsme se se řebříčkem. Jeho homeopatický obsah síry, která je zde skutečně vzorově spojena s draslíkem, působí z řebříčku tak velkolepě, že díky němu je řebříček schopen vyzářit toto působení dále do většího množství hmoty. Avšak proč právě v měchýři jelena?

To souvisí s pochopením celého procesu, který se odehrává právě v souvislosti s měchýřem. Jelen je živočišné stvoření, stojící ve zcela mimořádně intimním vztahu ani ne tolik se zemí, jako spíš s okolím země, s tím, co je v okolí země kosmického; proto má jelen paroží, které má onu úlohu, již jsme se zabývali včera. Zde je ovšem právě to, co je přítomno v řebříčku, v organizmu člověka a zvířete zcela mimořádně konzervováno procesem odehrávajícím se mezi ledvinami a měchýřem. A tento proces je opět závislý na substanciální povaze měchýře. A tak máme v jelením měchýři, třebaže jeho substance je jakkoli tenounká, opět síly, které nesouvisí jako třeba u sko- tu - zde jsou tyto síly úplně jiné - s jeho nitrem, nýbrž se silami kosmu; jelení měchýř je takřka obrazem kosmu. Poté dáme řebříčku možnost, aby mohlo dojít k podstatnému vystupňování sil, které již má ke spojení síry s ostatními substancemi. Toto ošetření řebříčku, které jsem uvedl, je tedy něčím naprosto fundamentálním pro vylepšení hnojiva. Přitom setrváváme v oblasti živého, tuto oblast neopouštíme, nevstupujeme do oblasti anorganické chemie. A o to zde jde.

Vezměme si jiný příklad. Jedná se o to, že pokud chceme dát hnoji možnost, aby do sebe pojal tolik života, že ho pak může předat půdě, z níž vyrůstají rostliny, musíme také dosáhnout toho, aby byl tento hnůj schopen vzájemně poutat látky potřebné k růstu rostlin; kromě drasla rovněž i vápník a sloučeniny vápna. V řebříčku máme co do činění především s draselným působením. Chceme-li zachytit také působení vápníku, pak zase potřebujeme rostlinu, která sice člověka neuvěde do takového nadšení jako řebříček, která však přesto také - rozptýlenou v homeopatické dávce - obsahuje síru, abychom mohli, vycházejíce přitom ze síry, přitáhnout ostatní látky potřebné pro rostlinu a vtáhnout je do

organického procesu. Touto rostlinou je heřmánek, *Chamomilla officinalis*.

Bylo by velikým zjednodušením pouze říci, že heřmánek se vyznačuje tím, že má hodně drasla a vápníku; neboť ve skutečnosti je tomu tak, že řebříček vyvíjí svou sílu především v procesu tvorby drasla. Proto má síru přesně v tom množství, jaké je nutné, aby draslo bylo zpracováno. Heřmánek však k tomu zpracovává vápník a tím i to, co může podstatně přispět k tomu, aby byla od rostlin odvedena ona škodlivá fruktifikační působení, aby rostlina byla uchována zdravá. To krásné na celé věci je, že také heřmánek má v sobě trochu síry, avšak v jiné kvantitě, neboť musí zpracovávat rovněž vápník. A nyní se opět musíme oddat studiu. Podívejte se, to, co vyplývá z duchovní vědy, se týká vždy komplexních souvislostí, týká se makrokosmických a nikoli mikrokosmických poměrů.

Na tomto místě se musíme podívat na proces, který heřmánek prodělává po pozření v organismu člověka nebo zvířete. Pro veškeré pochody, které heřmánek po pozření v organismu člověka nebo zvířete prodělává, má měchýř jen velmi nepatrný význam, naproti tomu maximální je význam substance střevní stěny, důležitá je substance střevní stěny. Proto musíme, chceme-li heřmánkem působit podobně jako řebříčkem, opět otrhat heřmánku jeho pěkné, jemné žlutobílé hlavičky a ty pak ošetřit zrovna tak jako deštničky řebříčku, nekládat je však do měchýře, nýbrž do střeva skotu.

A zde můžete, jak vidno, opět udělat překrásnou věc, není toho třeba moc, je to ale moc krásná věc. Místo toho, co se tímto způsobem dnes používá, místo klobásek uděláme si klobásky z hovězích střívek, v nichž budeme mít jako náplň to, co jsme si takto připravili z heřmánku. Díky tomu jsme tak opět získali něco, co je nyní třeba správným způsobem - vidíte, také zde stále setrváváme ve sféře živého - vystavit působení přírody. Teď je jen nutné, poněvadž se jedná o to, aby zde mohl působit život příbuzný všemu pozemskému, abychom tyto drahocenné - a ony opravdu drahocenné jsou - klobásky opět přes celou zimu vystavili v nevelké hloubce pokud možno na humus bohaté zemi a abychom vyhledali taková místa, kde na této zemi zůstává delší dobu ležet sníh, a na tento ležící sníh aby dobře svítilo slunce, tak aby kosmicky astrální působení vstoupilo pokud možno tam, kde jsou tyto drahocenné klobásky uloženy.

Na jaře je pak vyjmeme a uchovááme je stejným způsobem jako u řebříčku; stejným způsobem pak heřmánek také přidáváme do hnoje. Uvidíte, že se tím získá hnojivo, v němž je jednak opět dusík přítomen ve stálejší podobě, které má však zároveň tu zvláštnost, že dokáže půdu natolik oživit, aby mohla mimořádně podněcovat růst rostlin. A především se tak vyprodukuje zdravější, skutečně zdravější rostliny, bude- me-li takto hnojit, než když takovéto hnojení opomeneme.

Tohle všechno dnes zajisté vypadá poněkud bláznivě - to je mi jasné - ale jenom si vzpomeňte, co všechno lidé považovali až doposud na světě za šílenství a co se pak

za pár let zavedlo. Měli jste číst švýcarské noviny, když kdosi začal mluvit o tom, že by se měly stavět horské dráhy, jak to ten chudák schytil. Zakrátko však už lanovky existovaly a dnes už nikoho ani nenapadne, že ten, co je vymyslel, mohl být blázen. U těchto věcí je důležité, abychom se oprostili od předsudků. Jak

říkám, pokud by to sebou mělo nést nějaké těžkosti, abychom si tu či onde tyto dvě rostliny opatřili, pak je můžeme nahradit něčím jiným; to by ovšem nebylo moc dobré, tyto rostliny je v podstatě možné použít i ve formě drogy.

Naproti tomu jen stěží bychom mohli nahradit rostlinu pro její dobré působení na hmotu hnoje, rostlinu, kterou mnozí lidé nemají příliš v lásce, a sice v tom smyslu, že člověk mnohé z toho, co mu přirostlo k srdci, také rád pohladí. Tuto rostlinu však nikdo rád hladit nebude; jedná se totiž o kopřivu. Kopřiva je skutečně tím největším dobrodincem rostlinného růstu a jen stěží bychom ji nahradili nějakou jinou rostlinou. Pokud bychom ji někde opravdu nemohli sehnat, tak ji musíme nahradit drogou. Avšak kopřiva je skutečným světoobčanem. Tato rostlina dokáže nesmírně mnoho. Také kopřiva v sobě nese to, co všude včleňuje a zpracovává duchovno, tedy síru, která má ten význam, jak jsem zde o něm již hovořil. Ale kromě toho, že kopřiva dále vede draslo a vápník v jejich zářeních a prouděních, kromě toho má ještě jistý druh železitého záření, které je takřka stejně příznivé pro běh přírody jako naše vlastní železité záření v krvi. Kopřiva si pro svou dobrotu vlastně vůbec nezaslouží, aby venku v přírodě rostla často v takovém opovržení. Vlastně by musela růst člověku přímo ze srdce. Neboť kopřiva je vlastně venku v přírodě ve svém velkolepém niterném působení, ve své vnitřní organizaci vpravdě podobná tomu, čím je srdce v organizmu člověka. Jedná se tedy o to, že jednak je již kopřiva sama o sobě velikým dobrodincem, a zde - odpusťte mi to, pane hrabě, budu-li v tomto okamžiku nadmíru lokální - zde by měl člověk za to, že k odželeznatění půdy, pokud by k něčemu takovému mělo dojít, přispěje právě osazení daných míst kopřivou. Ta onu vrchní vrstvu půdy nebývalým způsobem opět osvobodí od působení železa, protože je má ráda a přitahuje je k sobě. Třebaže nikoli železo jako takové, avšak jeho působení, působení železa na růst rostlin se tím podchytí. Chci upozornit na to, že již pouhá přítomnost, pouhá existence kopřivy může mít význam pro celé okolí ve vztahu k růstu rostlin.

Pokud tedy nyní chceme hnůj vylepšit, tuto kopřivu vezmeme - její získání by nemělo být problémem - a necháme ji lehce zavadnout; poněkud ji smáčkeme. Nyní ji ovšem použijeme bez jeleního měchýře i bez hovězího střeva a jednoduše ji zahrabeme do země, když k tomu přidáme tenčí vrstvu třeba rašeliny, tak aby kopřiva byla poněkud oddělena od bezprostřední přítomnosti země. Zahrabeme ji tedy přímo do země. Dobře si však toto místo zapamatujeme, abychom, až ji budeme vyhrabávat, ne vyhrabali pouhou zeminu. Pak ji necháme přezimovat a rovněž tak i přes léto - musí být zahrabána jeden rok - načež získáme substancialitu ohromného působení.

Jestliže to nyní přimícháme do hnoje stejným způsobem jako to ostatní, co jsem uvedl, pak u tohoto hnoje vyvoláme niternou vnímavost, skutečnou vnímavost, takže si teď nenechá líbit - ano, je tomu tak, jako kdyby ten hnůj najednou dostal rozum - aby se něco rozkládalo jak nemá, aby něco uvolňovalo dusík jak nemá a tak podobně.

Právě touto přísadou učiníme hnůj „rozumným“. Konkrétně mu tím pak propůjčíme schopnost, aby „rozumnou“ učinil také půdu, do níž se zapracuje, tak aby se individualizovala směrem k těm rostlinám, které právě tímto způsobem chceme pěstovat. Je to skutečně něco jako „nadání půdy rozumem“, které

můžeme vyvolat tímto přidáním kopřivy *Urtica dioica*.

Podívejte se, dnešní metody, které mají zvýšit kvalitu hnoje, třebaže mají mnohdy překvapivé vnější působení, směřují přece jen k tomu, že postupem doby učiní z veškerých, především zemědělských produktů takřka jen pouhá plnidla lidských žaludků. Skutečnou výživnou sílu už v sobě mít nebudou. Jedná se však přece o to, abychom sami sebe nepodváděli, získáme-li něco objemného, avšak prázdného, nýbrž aby tyto produkty, které požíváme, byly konzistentní, aby měly skutečnou výživnou sílu.

Může se ovšem stát, že se člověk někde v zemědělství setká s rostlinnými chorobami. Chtěl bych nyní setrvat ve všeobecné rovině. Lidé dnes ve všem rádi „specializují“ a hovoří o té či oné chorobě. To je také naprosto v pořádku. Dokud se člověk věnuje vědě, jak jedna nebo druhá věc vypadá. Ale tak jak lékaři není většinou mnoho platné, dovede-li danou chorobu popsat, mnohem důležitější je, aby ji uměl vykurýrovat. Při léčení se totiž berou na zřetel zcela jiná hlediska než ta, která dnes platí pro popis chorob. Člověk může být dokonalý v popisování chorob, může přesně vědět, co se v organismu podle pravidel dnešní fyziologie nebo fyziologické chemie odehrává, ale nedokáže nic vyléčit. Léčit nelze podle histologického nebo mikroskopického nálezu; léčit musí člověk umět na základě širokých souvislostí. Tak je tomu i v případě rostlin. A protože rostlina je z tohoto pohledu, jak známo, jednodušší než zvíře nebo člověk, je i léčení, abych tak řekl, něčím, co se může odehrávat více ve všeobecné rovině, takže je u rostliny možné použít jistý druh univerzálního léčiva. Kdyby to možné nebylo, nacházeli bychom se vůči světu rostlin ve skutečně velice svízelné situaci, ve které se člověk často ocitá - ještě o tom budeme hovořit - při léčení zvířat, ve které se ovšem již neocitá při léčení lidí. Člověk může říci, co jej bolí. Zvířata a rostliny to nedokážou. V tomto případě je tomu tak, že léčení probíhá více všeobecně. Ne sice všechny rostlinné choroby, ale velké množství z nich může být, jakmile si jich člověk povšimne, skutečně odstraněno racionálními utvářeními hnojení, a sice následujícím způsobem:

Půdě se musí hnojením dodat vápník. Nic by to však nepomohlo, kdyby se do půdy dodal vápník, a obešel se přitom život. Neboť má-li vápník působit jako lék, musí setrvat ve sféře života. S běžným vápnem nebo něčím podobným ničeho nedosáhnete.

Existuje jedna rostlina, která má mnoho vápníku, 77% popela⁹, avšak v jemném spojení; touto rostlinou je dub. Především je to pak kůra dubu, která představuje určitý přechod mezi rostlinou a živoucí zemí, zcela v tom smyslu, jak jsem to popsal u příbuznosti oživené země s kůrou. Ze všech forem výskytu vápníku je to, co je jako kalciová struktura přítomno v dubové kůře, tím vůbec nejideálnější. Tady má vápník, je-li to ještě v oživeném a nikoli v mrtvém stavu - v mrtvém stavu to působí rovněž - to, o čem jsem zde hovořil. Vápník nastoluje řád v případě, že étemé tělo působí příliš silně a astralita se pak nemůže k danému organismu dostat. Vápník tlumí étemé tělo, a tím uvolňuje působení těla astrálního; tak je tomu u veškerého vápna. Chceme-li však, aby se bující éter velice pěkným způsobem smrštil, a to tak, že toto smrštení bude vskutku pravidelné, aby v organismu nenastal šok, pak musíme vápník použít právě v té struktuře, v jaké ho najdeme u dubové kůry.

Nasbíráme tedy dubovou kůru, tak jak se nám ji podaří sehnat. Nepotřebujeme nijak velké množství, ne víc, než kolik se dá snadno získat. Kůru nasbíráme a částečně rozsekáme, abychom získali drobtovitou konzistenci, drobtovitou strukturu. Pak vezmeme - je téměř lhostejné, z jakého domácího zvířete - lebku, kostru lebky, vložíme do ní rozdrčenou dubovou kůru, uzavřeme ji pokud možno opět kostní hmotou a nyní ji uložíme do země. Poté, co jsme ji nezahrabali příliš hluboko, nasypeme na ni rašelinu a pokusíme se zavedením nějakého okapu dostat na toto místo pokud možno hodně dešťové vody. Mohli bychom to udělat dokonce tak, že bychom do nějaké kádě, do níž by neustále mohla přitékat dešťová voda a také z ní opět odtékat, že bychom do ní vložili takovou rostlinnou hmotu, která způsobí, že je zde neustále dostatek rostlinného bahna. V tomto, abych tak řekl, rostlinném bahně leží kostěná nádoba uzavírající v sobě rozdrobenou dubovou kůru. To celé musí opět přezimovat - sněhová voda je právě tak dobrá jako voda dešťová - musí to pokud možno prodělat podzim a zimu.

Z této masy se nyní přidá hmotě našeho hnoje to, co jí skutečně propůjčí síly, aby profylakticky zničila, zadržela škodlivé choroby rostlin. Přimísili jsme takto již čtyři věci. To všechno vyžaduje ovšem určitou práci, pokud o tom však budete přemýšlet, tak si nakonec přece jen uvědomíte, že si to vyžádá méně práce než všechny ty hloupůstky, které se provádějí v chemických zemědělských laboratořích a které také musí někdo zaplatit. Nakonec sami uvidíte, že to, co jsme si zde popsali, se národohospodářsky vyplatí víc.

Nyní ovšem potřebujeme ještě něco, co vhodným způsobem přitáhne kyselinu křemičitou z celého kosmického okolí. Tuto kyselinu křemičitou totiž musíme mít vevnitř v rostlině. A právě co se přijmu kyseliny křemičité týče, ztrácí země v průběhu doby svou moc. Ztrácí ji pomalu, proto si toho člověk tak nevšimá, jenomže podívejte se, ti lidé, kteří si všimají právě jen věcí mikrokosmických a ne už záležitostí makro- kosmu, těm na ztrátě kyseliny křemičité vůbec nezáleží, protože věří, že nemá pro růst rostlin žádný význam. Ona však má pro růst rostlin význam zdaleka největší. Neboť o těchto věcech je třeba něco vědět. Dnes už to pro učeného člověka zcela jistě není známkou tak velké konfúze, za jakou to bylo považováno ještě před nějakou dobou, neboť dnes se přece jen již hovoří o přeměně prvků, aniž by to bylo někomu žinantní. Výzkum všemožných prvků už v tomto směru materialistické lvy zkroutil.

Avšak určité věci, které se kolem nás vlastně neustále odehrávají, člověk vůbec nezná. Kdyby je znal, tak by snáze dokázal uvěřit tomu, o čem jsem zde hovořil. Moc dobře vím, že člověk zběhlý v dnešním způsobu myšlení si asi řekne: Vždyť tys nám vůbec nic neřekl o tom, jak u hnoje zlepšit obsah dusíku. Jenže já jsem o tom hovořil neustále, a to když jsem hovořil o řebříčku, o hefmánku i o kopřivě. Protože ona totiž v organickém procesu tkví skrytá alchymie, která například draslo, jestliže vevnitř pracuje správným způsobem, skutečně přeměňuje na dusík a dokonce i vápno, pracu- je-li správně, skutečně přeměňuje na dusík. Víte, že v rostlinném růstu jsou přítomny

všechny čtyři prvky, o kterých jsem hovořil; vedle síry je zde tedy také vodík. Říkal jsem vám, jaký je význam vodíku. Zde ovšem existuje vzájemný kvalitativní poměr mezi vápnem a vodíkem, který je podobný kvalitativnímu poměru mezi kyslíkem a dusíkem ve vzduchu. A již to by čistě vnějškově jako v kvantitativně chemické analýze mohlo prozradit, že existuje příbuznost mezi vztahem kyslíku a dusíku ve vzduchu a mezi vztahem vápna a vodíku v organických procesech. Pod vlivem vodíku je totiž vápno a draslo neustále přeměňováno na cosi, co má charakter dusíku, a nakonec až na skutečný dusík. A tento dusík, který tímto způsobem může vzniknout, právě ten je tak neobyčejně užitečný pro růst rostlin. Člověk si ho však musí nechat zhotovit takovými metodami, jak jsem je zde vylíčil.

Kyselina křemičitá obsahuje, jak známo, křemík. Křemík je pak v organizmu dále přeměněn na látku, která je mimořádně důležitá a která v současnosti vůbec není uvedena mezi chemickými prvky. A právě kyselinu křemičitou potřebujeme, abychom sem mohli vtáhnout kosmické působení. Teď tedy musí v rostlině dojít ke správnému vzájemnému působení mezi kyselinou křemičitou a draslíkem, nikoli vápníkem. Musíme tedy nyní půdu oživit tak, aby byl hnojením tento vzájemný poměr navozen. Musíme hledat rostlinu, která je s to díky svému vlastnímu poměru mezi draslíkem a kyselinou křemičitou, jeli do hnoje přidána v určitém druhu homeopatické dávky, dát tomuto hnoji odpovídající moc. Takovou rostlinu můžeme vskutku nalézt. A také tato rostlina působí blahodárně již jen tím, že roste v naší zemědělské oblasti. Je to *Taraxacum*, smetánka neboli pampeliška. Nevinná, žlutá smetánka. V kraji, ve kterém roste, je tato rostlina mimořádným dobrodiním. Neboť smetánka je zprostředkovatelem mezi v kosmu jemně homeopaticky rozptýlenou kyselinou křemičitou a tím, co je jako kyselina křemičitá vlastně v celé krajině potřebné. Ona je skutečně určitým druhem nebeského posla, tato smetánka; avšak chceme-li, aby nyní nabyla účinku ve hnoji, jedná-li se o to, že ji potřebujeme, musíme ji použít správným způsobem. V tom případě ji samozřejmě musíme vystavit působení země, a sice působení země v zimním období. Nyní se však jedná o to, abychom tím získali okolní síly, abychom ji zpracovali zrovna tak jako to ostatní.

Posbíráme žluté hlavičky smetánky, necháme je zavadnout, pomačkáme je dohromady, zašijeme do hovězího okruží a uložíme na zimu také do země. Když pak tyto koule na jaře vyjmeme - můžeme je uchovávat, dokud je nebudeme potřebovat - pak jsou skutečně zcela prostoupeny kosmickým působením. Substanci, kterou z nich získáme, můžeme opět podobným způsobem přidat do hnoje. Půdě se tím pak propůjčí schopnost přitáhnout z atmosféry a z vesmíru právě tolik kyseliny křemičité, kolik je jí rostlinám třeba, aby se staly opravdu vnímavými vůči všemu, co působí v jejich okolí, a aby si pak samy mohly přitáhnout to, co potřebují.

Neboť rostliny totiž, aby mohly opravdu růst, musí mít jistý druh vnímavosti. Tak jako já jako člověk mohu jít kolem nějakého zabeďněnce, aniž by mne vnímal, tak také může všechno v půdě a nad půdou míjet otupělou rostlinu; pokud to všechno ale rostlina nevnímá, tak to také nemůže pojmout do služeb svého růstu. Jestliže je však rostlina tímto způsobem převelice jemně prostoupena, proživena kyselinou křemičitou, pak je vůči tomu všemu⁷³ vnímavá a vše si také osvojí. Člověk však může

velice snadno rostlinu přivést k tomu, že využívá v zemi jen naprosto bezprostřední, nejbližší okolí, které ji obklopuje, aby si osvojila to, co potřebuje. To samozřejmě není dobré. Pokud půdu ošetříme tak, jak jsem to právě popsal, pak bude rostlina s to osvojit si tyto věci z rozsáhlého okolí. Rostlině může přijít k duhu nejen to, co je na poli, ale i to, co je v půdě sousední louky, pokud to potřebuje. Rostlině může přijít k duhu i to, co je v půdě lesa, který se nachází někde poblíž, byla-li tímto způsobem zcitlivěna. A tak můžeme v přírodě navodit výměnné působení, poskytneme-li rostlinám síly, které se k nim tímto způsobem chtějí prostřednictvím smetánky dostat.

A tak se musíme podle mého názoru pokusit utvářet hnojiva tak, že k nim naznačeným způsobem skutečně přidáme oněch pět ingrediencí nebo jejich náhražek. V budoucnu musí být hnojivo, místo aby bylo ošetřeno chemickými blbůstkami, musí být ošetřeno řebříčkem, heřmánkem, kopřivou, dubovou kůrou a smetánkou. Takové hnojivo bude mít mnohé z toho, co je vlastně zapotřebí.

Pokud se pak člověk ještě překoná a vylisuje, dříve než bude takto připravené hnojivo použito, květy Valeriány officinalis, kozlíku lékařského a tento výlisek potom silně zředí - to lze provést kdykoli, a tuto věc pak uchovávat, konkrétně použijeme-li k ředění teplou vodu - pak může, pokud člověk hnoji velmi jemným způsobem dodá tuto zředěnou šťávu kozlíkových květů, vyvolat v něm především to, co ho podnítl k tomu, aby se správným způsobem choval vůči tomu, co se nazývá fosforečnou substancí. Díky těmto šesti ingrediencím pak dokážeme vyrobit zcela vynikající hnojivo, a to jak z močůvky, tak i z chlěvské mrvy, tak i z kompostu.